
www.turkishstudies.net/language

Turkish Studies - Language and Literature
eISSN: 2667-5641

Research Article / Araştırma Makalesi

İstanbul'un Çatalca İlçesi Özelinde Balkan Kültürünün İzleri*

The Traces of Balkan Culture in Çatalca District of Istanbul

Serdar Gürçay** - Alev Duran***

Abstract: Various changes and progressions occur in societies as a result of wars, migrations, religious influences, and shifts in civilization. These transformations manifest themselves in diverse forms, notably in language, literature, architecture, art, music, cinema, theater, and more. They become intrinsic to the values that define a nation, creating a rich and diverse mosaic. The balance and harmony resulting from these multicultural structures pave the way for relationships built on solid foundations. Throughout history, the Turkish nation, like many others, has gone through various stages of change. Especially due to its geographical and strategic location, the regions of Anatolia and the Balkans have been places where cultural exchange has flourished, leading to noticeable effects on language, cultural differentiation, religious practices, and artistic expressions. In this study, we focus on Çatalca, a settlement that has existed for thousands of years, which is noteworthy for its location, historical characteristics, and abundant agricultural and clean drinking water resources. The local population of Çatalca reflects a multicultural structure. Our study aims to shed light on the factors that have contributed to this structure, particularly Çatalca's location, historical, cultural, and religious conditions, festival/ritual traditions, the wars experienced in the region, and its direct connection to the population exchange that occurred after the Treaty of Lausanne. We will analyze this cultural interaction based on the qualitative and quantitative data we have obtained from field research and source surveys. We will evaluate the reflections of these extensive cultural qualities in various aspects of folklore, such as traditions, religious and magical rituals, dances, cuisines, tools, and folk literature samples. The modern-day population of Çatalca is respectful of these diversities, speaking highly of this respect. As a place that has successfully adapted and assimilated elements from both Anatolia and the Balkans, Çatalca stands out as a distinguished center of cultural exchange.

Structured Abstract: Wars, migrations, changes in religion, and shifts in civilization have diverse impacts on society and what societies create. This situation brings about various transformations and progressions. Çatalca,

---

* Kaynak kişilerle yapılan görüşmeler 2014 yılında yapılmıştır. Bu tarihlerde görüşme vb mülakatlar için etik kurul onay zorunluluğu bulunmamaktadır. Dr. Serdar Gürçay'ın, "İstanbul'un Çatalca İlçesi Üzerine Halkbilimsel Bir Araştırma" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir. Bu çalışma, 13.01.2024 tarihinde Ankara'da gerçekleşen *International Scientific Compilation Reseach Congress* isimli kongrede çevrim içi sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

** Sorumlu Yazar: Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Kültür Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,
Corresponding Author: Asst. Prof. Dr., Istanbul Kültür University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Turkish Language and Literature,
ORCID 0000-0003-1412-7910
s.gurcay@iku.edu.tr
*** Doç. Dr., Bağımsız Araştırmacı
Assoc. Prof. Dr., Independent Researcher
ORCID 0000-0003-0995-8090
alvdrn@gmail.com

Cite as/ Atıf: Gürçay, S. & Duran, A. (2024). İstanbul'un Çatalca ilçesi özelinde balkan kültürünün izleri. *Turkish Studies - Language*, *19*(1), 159-180. https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.74580
Received/Geliş: 08 January/Ocak 2024
Accepted/Kabul: 20 March/Mart 2024
Published/Yayın: 25 March/Mart 2024
Checked by plagiarism software

which is the subject of our study, is a settlement with thousands of years of history and stands out due to its location, historical characteristics, and abundant agricultural and clean drinking water resources. It is possible to talk about a multicultural structure among the local people. In this study, we will examine the factors that reveal this structure, especially Çatalca's geographical location, historical, cultural, and religious situations, festival/ritual traditions, the wars experienced in the region, and its direct relation to the Population Exchange of Lausanne, using qualitative and quantitative data obtained from our fieldwork and source research. We will evaluate the reflections of these extensive cultural attributes on traditions/religious-magical rituals, dances, cuisine, tools, and folk literature samples, which are the dominant elements of folklore. The present-day population is respectful of differences and speaks highly of this respect. Çatalca stands out as an eminent central location that has adapted elements from both the Anatolian region and the Balkan geography, managing to blend these elements harmoniously.

In our study, we can say that Çatalca, which can be considered one of the central districts of Istanbul according to certain criteria and is located on migration routes between Asia and Europe, has a multicultural structure. In this aspect, Çatalca carries many material and spiritual accumulations within itself and can be seen as a cultural basin with all its components. Looking at the demographic structure of Çatalca, we can mention predominantly settled "Gacal" (local - old) people, as well as structures of "Patriyot" (patriots) who migrated from Greece during the exchange and "Muhacir" (migrants) who migrated from Bulgaria. In addition to these, we can also include some small communities that migrated and settled here from Tatarstan, Bosnia, Albania, Pomak, and Romania. Today, the people living in the village of Binkılıç at the foothills of Istranca Mountains say they came from Horasan during the reign of Sultan Bayezid II. The people of the village of Pınarca, on the other hand, moved here from Eastern Anatolia during the reign of Sultan Fatih Mehmet. Therefore, it wouldn't be wrong to describe Çatalca as a settlement where the East and West blend. However, within the scope of our topic, we mainly identified traces of Balkan culture rather than Anatolian culture.

Population Exchange: It can be argued that the new Turkish Republic did not marginalize the exchange population; instead, it integrated them into its political, economic, and socio-cultural autochthonous structure, seeking support from them. The new Republic considered them as a source of richness in every sense.

Linguistic Element: Çatalca has been influenced by various routes from the Balkans in terms of language and dialect characteristics. This interaction is evident in idioms, proverbs, daily usage, and folk literature samples.

Religious / Folk Beliefs and Ritual Element: Although not entirely in line with the Islamic belief structure, beliefs and rituals regarding tombs still exist in Çatalca. Through these tombs, which are considered a means of getting closer to the sacred in modern times, rituals related to the desire to have children, which are valued by the people, are practiced. It is believed that wishes can reach Allah through this method. Folk beliefs in Çatalca are also present in folk narratives such as legends and memorates.

Artistic Element: Folk music and dances in a region are music and dance traditions adopted by the inhabitants over time, shaped by various events, migrations, and the structure of society. Throughout Thrace, beloved Rumeli (Balkan), village folk songs, and urban songs are passionately loved and performed in Çatalca as well. "Kasap havaları" (Butcher's airs) and "karşılamalar" (welcoming dances) are the dominant traditional dance types of the region. During the Ottoman period, Çatalca was home to not only Turks but also Greeks, Armenians, Jews, and Muslim Roma. These communities were culturally influenced by one another.

Culinary Culture: Çatalca is a vibrant place that has assimilated both its own culture and the cultures it interacted with. The diversity of gastronomic culture is a significant testament to the vitality and free-spirited nature of the region. This communication framework fosters understanding, tolerance, and empathy.

Folk Literature / Folk Poetry: Çatalca's strong communication with the Balkans is also evident in the dimension of folk literature. Especially the people who came from the Balkan region have added flavor to the culture in literary terms, providing a rich contribution. Folk songs, folk rhymes, laments, and the legends, memorates, etc., mentioned above, which have been identified through field research and written source scanning, serve as evidence of this.

Numerous factors contribute to Çatalca's value as a settlement in the Balkan region. All these indicate that Çatalca is an exemplary model with its harmonious multicultural structure. Respecting the differences between cultures and revealing commonalities are the keys to achieving peace among people and even globally.

Keywords: Istanbul, Balkans, Çatalca, culture, history, population exchange.

Öz: Savaşlar, göçler, din ve medeniyet değişiklikleri topluma ve toplumun yarattıklarına farklı şekillerde tesir eder. Bu durum muhtelif değişiklikleri ve ilerlemeleri de beraberinde getirir. Toplumsal hayatta tezahür edebilecek değişiklikler başta dil olmak üzere; edebiyatta, mimaride, sanatta, musikide, sinema ve tiyatroda vb. kendini gösterir. Milleti millet yapan değerlerle içkin hale gelir ve yoğun bir mozaik meydana getirir. Bu çok kültürlü yapılanmanın ortaya çıkardığı denge ve uyum sayesinde ilişkiler sağlam temeller üzerine inşa edilir. Tarih boyunca var olmuş Türk milleti de etkileşimler nedeniyle çeşitli aşamalar kat etmiştir. Özellikle coğrafî ve stratejik konumu hasebiyle kültürel alışverişin yoğun olarak yaşandığı bölgelerden olan Anadolu sahası ve Balkanlar bünyesindeki baskın etkileşim; dilde, kültürel farklılaşmada, dinî yaşamda ve sanat anlayışlarında derhal göze çarpmaktadır. Çalışmamızda konu aldığımız binlerce yıllık bir yerleşim yeri olan Çatalca ise konumu, tarihsel özellikleri, tarım ve temiz içme suyu kaynaklarının bol olması açısından dikkate değer bir yerleşim bölgesidir ve yerel halkında çok kültürlü bir yapıdan söz etmek mümkündür. Çalışmada, bu yapıyı ortaya çıkaran hususlardan özellikle Çatalca’nın mevkii, tarihsel, kültürel ve dinî durumları, festival/ritüel gelenekleri, bölgede yaşanan savaşlar ve Lozan Nüfus Mübadelesi ile doğrudan münasebeti olması sebebiyle zuhur eden kültürel etkileşim incelenecektir. Bununla beraber, saha derleme çalışmamızdan elde edilen bulgular ve kaynak taramalarımız neticesinde ulaştığımız nitel ve nicel verilerle bu kültürel etkileşimi mercek altına alacağız. Sahip olunan bu geniş kültürel niteliklerin geleneklere/dinî-büyüsel ritüellere, danslara, yemeklere ve halk edebiyatı numuneleri gibi folklorun başat ögelerine yansımalarını değerlendireceğiz. Çatalca, gerek Anadolu sahasının gerek Balkan coğrafyasının unsurlarına adaptasyon sağlamış, bu unsurları potasında eritmeyi başarmış güzide bir merkez mekân olarak öne çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İstanbul, Balkan, Çatalca, kültür, tarih, mübadele.

Giriş

Kültür, insanlık tarihi boyunca oluşan birikimin yansımasını içeren oldukça kapsamlı bir kavramdır. Toplumsal grupları düzenleyen kural ve kanunların yanı sıra düşünsel eğilimler, bilimsel ve teknolojik gelişmeler ve bunlara bağlı yaşam tarzlarında meydana gelen değişimlerdir. Bu kavram; gelenek göreneklerde, güzel sanatlarda, inanç ve âdetlerde, etik kurallarda ve bilhassa insanların alışkanlıklarının bütününde kuşatıcıdır. Toprağı işlemek kültürün bir unsuru olmakla beraber yemek yapmak, oyun oynamak ve gerçekleştirilen ritüel ayinler de kültür çatısı altında değerlendirilir. Tüm bunlar insanlığın doğuşundan itibaren bazen değişiklikler, sapmalar, inkıta ve kopuşlar gösterse de genellikle süreklilik arz eden bir yapı sergilemektedir. Dolayısıyla birikimsel olarak hem uzun hem de oldukça kadim bir yolculuğun seyrini takip etmek takdir olunacağı üzere oldukça güçtür. Zira savaşlar, göçler, din ve medeniyet değişiklikleri, doğal afetler, ticaret vb. nedenlerle toplumlara ait kültürler değişebilir, dönüşebilir, yozlaşabilir ya da statik kalabilir. Lâkin yaşadığımız zamanı ve çağı anlamlandırmak, düşüncelerin evriminin yol haritasını çizmek, kültürel etkileşimlerin hayatımızı nereye yönlendirdiğini sorgulamamız ve yorumlamamız açısından oldukça kıymetlidir.

Ünlü Fransız komutan Napolyon Bonapart, “Dünya tek bir ülke olsaydı, başkenti İstanbul olurdu” sözüyle İstanbul’u bir dünya başkenti olarak gördüğünü ifade etmiştir (Coşkun, 2019, s. 317). Çalışmamızda ele aldığımız İstanbul’un belli kriterlere göre merkez ilçelerinden sayabileceğimiz ve konumu itibariyle göç yolları üzerinde bulunan, Asya ile Avrupa kıt’aları arasında kilit mevkiide olan Çatalca’nın çok kültürlü bir yapıya sahip olduğu söylenebilir. Bu yönüyle pek çok maddî ve manevî birikimi bünyesinde taşıyan Çatalca, tüm bileşenleriyle âdeta kültür havzası mahiyeti taşır. Çatalca’nın demografik şemasına baktığımızda çoğunlukla yerleşik halk “Gacal”ların (yerli - eski) yanı sıra Yunanistan'dan mübadele ile göç etmiş “Patriyot” (vatansever) ve Bulgaristan'dan göç etmiş “Muhacir” denilen unsurlarından bahsetmemiz mümkündür. Bunların dışında Tatar, Boşnak, Arnavut, Pomak ve Romanya'dan göç ederek buraya yerleşmiş bazı küçük toplulukları da yapıya dâhil edebiliriz. Günümüzde Istranca eteklerindeki

Binkılıç köyünde yaşayanlar, II. Bayezid döneminde Horasan'dan geldiklerini söylerler. Pınarca köyü halkıysa Fatih döneminde Doğu Anadolu'dan buraya gelip yerleşmiştir. Dolayısıyla Çatalca'yı doğu ile batının kaynaştığı bir yerleşke olarak nitelendirmek hiç de yanlış olmayacaktır. Lâkin konu sınırlamamız çerçevesinde Anadolu'dan ziyade Balkan kültürünün izlerini tespit etmiş olacağız. Çalışmanın bundan sonraki aşamalarında Çatalca'yı ve yerleşimin kültürel yapısını etkileyen çeşitli unsurlara yer verilecektir. Çatalca'da gerçekleşen ve bölgeyi etkileyen savaşlar ile etkileri, Balkan coğrafyası ile yaşanan göçler ve mübadelenin halk üzerinde bıraktığı izler, kültürün taşıyıcısı olan dilin bahse konu etkileşimdeki yeri, halkın inanış ve ritüellerinde göze çarpan senkretik yapı, yeme-içme kültürü üzerindeki etkileşim ile sanat ve sanatın bir şubesi olan edebiyattaki kültürlerarasılık irdelenecektir.

Savaş Unsuru

İnsanlığın kaderini etkileyen pek çok hadise ve olguya (kıtlık, salgın hastalıklar, afetler vb.) tesadüf edilmekle birlikte savaşlar; toplumların belleğine kazınan, kalıcı tesirler bırakan kaotik olayların başında gelir. İnsanlara derinden tesirleri olan savaşlar insanlık tarihi boyunca sosyo-kültürel, ekonomik, siyasi vb. pek çok farklı perspektifte neticeler ortaya çıkarır. Misal olarak savaşın en mühim sonuçlarından biri olarak görülebilecek olan göç; toplumların değişmesine, dönüşmesine, olgunlaşmasına ve en nihayetinde evrimleşmesine kadar gidebilmektedir.

Çatalca, M.Ö. 3. bin yıl olarak (Tunç Çağı) tarihlendirilen bir yerleşim yeridir. İstanbul'un Avrupa'ya açılan kapısı olarak tabir edilen Çatalca'nın, stratejik ve jeopolitik konumundan ötürü savaşların odak noktasında yer alması kaçınılmaz olmuştur. Pek çok savaşın bu topraklarda yaşanması geride büyük acılarla yoğrulmuş, edebî-sanatsal-kültürel ögelerin miras kalmasına vesile olmuştur. Bu miras, geleceğin daha aydınlık ve ümit verici olması için birer abide olarak hafızalara kazınmıştır.

M.S. 441 yılındaki 1. Balkan Seferi ve MS 447 yılındaki 2. Balkan Seferlerinde Attila (Erkoç, 2016) "Çatalca'dan geçerek Büyükçekmece önlerine gelmiş ve Bizans'ı vergiye bağlamıştır. Avrupa Hunlarının bu hareketi Bizans İmparatoru Anastasius'u MS 507–511 yılları arasında Çatalca'nın Karadeniz kıyısındaki Evcik İskelesi plajından Silivri ilçesinin batısındaki Karıncaburnu'na kadar uzanan surları yaptırmak zorunda bırakmıştır. Bu surlar Hunları durdurmak için yapılan Çin Seddi'nden sonra dünyanın ikinci büyük surudur. Ormanlık alandaki bölümü hâlen ayaktadır" (Öztürk, Ilgın ve diğ., 2005, s. 10). İstilalara karşı bölgeyi koruma görevinin yanı sıra su kemerlerinin lojistik güvenliğini de sağlamıştır. "Teknik ve malzeme bakımından incelendiğinde sur duvarlarının küfeki taşından kaplanarak içlerinin moloz dolgu olarak Horasan harcı ile inşa edildiği görülmektedir. Ancak bazı bölümlerinde değişik teknik ve malzeme kullanımı, surların farklı dönemlerde onarım geçirdiğine işarettir" (İBB-KUDEB, 2009, s. 25). Sözlü kaynaktan alınan bilgiye göre; Anastasius Surlarının Silivri'ye kadar uzanan büyük kısmı ayaktadır, açık arazideki kısmı ise yıkılmıştır.

Şekil 1: Anastasius Surları

Bir diğer husus ise Bizans’tan Osmanlı’ya yöre halkları bu surların taşlarını çıkarıp kendilerine ev yapmakta veya evlerini tamir etmekte kullanmış olmalarıdır. Surlar Silivri Karıncaburnu’na kadar 40 km’lik uzaklıktadır (KK8).

Başka bir kaynak kişinin anlatımı da bu bilgileri teyit etmektedir. Surlar, Çin Seddi’nden sonra dünyanın en uzun ikinci surları olması hasebiyle önemlidir. Surlar, Çatalca’nın Karacaköy mevkisinden başlayarak Silivri’ye kadar 83 km boyunca uzanmaktadır. Surların orman içinde olan kısmı halen ayaktadır. Orman içinde olması surların o kısmının tahrip edilmesini önlediği söylenmektedir. Zamanında yerel halk, surun ve diğer tarihî yapıların taşlarını ev yapımında kullanmışlardır (KK4).

İleriki yıllarda Osmanlı Devleti, Çatalca’yı fethetmeden önce Bulgarlar ve Sırpların Çatalca’yı talan ettiklerini bilmekteyiz. Evliya Çelebi, Seyâhatnâme’nin giriş bölümünde, “İstanbul’a yürüyen Sırp ve Bulgarlar burayı harab etmişlerdir. Hâlâ kalıntıları şehrin batı tarafındaki yalçın kayalıklarda görünmektedir” der (Kahraman ve Dağlı, 2006, s. 631). Burada Evliya Çelebi’nin kastettiği hadise, Yıldırım Bayezid öncesi Sırp ve Bulgarların da içinde bulunduğu muhtelif Hristiyan ordusu ile Osmanlıların karşı karşıya geldiği Kosova Savaşı’dır. Çatalca, 14. yy.’a tekabül eden bu çetin savaşlarda büyük zararlar görmüştür. Çatalca’ya Türklerin gelişiyse 1371 yılında Yıldırım Bayezid dönemine rastlar. Evliya Çelebi, Çatalca’nın, Yıldırım Bayezid zamanında 1371’de fethedildiğini söylemişse de bazı kaynaklarda özellikle İsmail Hakkı Uzunçarşılı’nın, *Osmanlı Tarihi* adlı eserinde, I. Murat tarafından fethedildiği ifade edilir. I. Murat zamanında fethedildiğini ispatlayan olay ise Lala Şahin Paşa’nın Bulgarlar ve Sırplar ile Samakov’da savaşırken Çatalca ve havalisinde bazı kaleleri zapt eden Sultan Murat’ın Makedonya Sırpları üzerine kuvvet sevk etmesidir (Uzunçarşılı, 1988, s. 154). Osmanlı döneminde Çatalca’yı Hicri 857’de (1453) son fethedenin Fatih Sultan Mehmet olduğu bilinmektedir. İstanbul’un fethinden 50 gün önce burayı ele geçirdiği düşünülmektedir. Evliya Çelebi, *Seyâhatnâme*’de, “Fatih Gazi, bu Çatalca şehrinde nice bin yük ağırlığı Mihaloğlu Ali Bey ile bırakıp ‘bu şehri Allah’a emanet ettim’ diye dua edip kendileri İstanbul’u kuşattılar. Onların hayr duaları ile bu Çatalca şehri şenlenmektedir” şeklinde bahsetmektedir (Kahraman ve Dağlı, 2006, s. 631). Buradan hareketle Çatalca’nın tarih boyunca bağlantı noktası olduğu ve şehrin pek çok kez istilâlara uğradığı görülmektedir. Doğu ile batı arasında köprü olması ise, Çatalca’yı savunma hattı olarak stratejik öneme sahip kılmıştır.

Şekil 2: Balkan Anıtı

Çatalca, 1912-1913 yıllarında cereyan eden Balkan Savaşı'nda bölge önlerine kadar gelen Bulgarlara karşı yapılan savunma ile büyük önem kazanır. Zira Balkan Savaşı'nda Çatalca'nın düşmesi, İstanbul'un işgaline yol açabilecek bir sebep olabilirdi. Bu durum, Çatalca'nın İstanbul için bir koruma kalkanı olduğunu gösterir. Buradan hareketle denilebilir ki İstanbul, bu güzide mekânı sadece tahıl ambarı ve su deposu olarak kullanmamış, daha büyük bir misyonla güvenlik sınırı olarak da istifade etmiştir.

Çatalca'da yaşanan tüm bu savaşlar, bölge için çeşitli olumsuzluklar ve acılar yaşatsa da sosyo-kültürel anlamda halkların birbiriyle kaynaşmasını sağlamış, kültürel hareketliliğin yaşanmasına kapı aralamıştır. Yaşanan ortak acılar ve ayrılıkların ortaya çıktığı bir başka unsur da mübadeledir.

Mübadele Unsuru

Göç; "ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret, muhaceret" olarak tanımlanır (TDK, 1988, 556). "Göçle ilgili olarak yapılan tüm tanımlar genel olarak yer değiştirmeye dayalı bir sosyal değişime odaklanmakta ve bu değişimi tarihî bir süreç olarak ele almaktadır" (Sepetçioğlu, 2014, s. 50). Ekonomik, politik, ulaştırma, sosyal nedenlerden statü kaygısı, toplumsal cinsiyet vb. kültüre ait tüm faktörleri bu sürece dâhil etmemiz mümkündür.

Mübadele kavramı ise; Arapça kökenli "bedel" kelimesinden türetilerek "değiş tokuş, bir şeyin başka bir şeyle değiştirilmesi, ulemanın medrese değiştirmeleri" gibi anlamlarda kullanılmaktadır. Mübadelenin belli kural ve kaideler çerçevesinde yapılan bir göç hareketliliği olmasına ilişkin en genel tanımı şu şekilde yapılmıştır:

> *"İki ya da daha çok devlet arasında imzalanan bir protokol vasıtasıyla, hukuksal boyutu, coğrafyası, zaman aralığı, göç yolları ve araçları, taşınmazların durumu gibi sorunların belirli esaslara oturtulmuş şekilde uygulandığı ve bunların karma ve uluslararası bir komisyon aracılığıyla yürütüldüğü ve denetlendiği; göç ettirilecek nüfusun ırk, din, dil gibi birtakım niteliklerinin ve göç edilen yer ile iskân birimlerinin daha evvel tespit edildiği; hatta göçmenlerin iaşe, sağlık gibi ihtiyaçları için özel birimlerin kurulduğu, sistematik ve kurallar çerçevesinde hayata geçirilen zorunlu nüfus hareketleridir"* (Aysal, 2017, s. 3).

Birinci Dünya Savaşı sonrasında Türkiye Cumhuriyeti'nin karşı karşıya kaldığı en kapsamlı göç Yunanistan ile olmuştur. 30 Ocak 1923 tarihinde imzalanan *Türk ve Rum Ahalinin Mübadelesine Dair Mukavelename ve Buna Bağlı Protokol* ile Anadolu'da yaşayan Ortodoks Rumların Yunanistan'a ve Batı Trakya hâricinde kalan Türklerin Anadolu'ya gönderilmeleri karar

altına alınmıştır. "Lozan Nüfus Mübadelesi" adı verilen bu zorunlu göç uygulamasında toplamda karşılıklı 500 bine yakın kişi yer değiştirmiştir. Zira "1923 yılının sonuna değin 61.318 göçmen, taşınabilir malları ve hayvanları ile birlikte Türkiye'ye getirilerek yerleştirilmiştir. 1924 yılı temmuz ayının ortalarına kadar bu sayı, 314.052'ye ulaşmıştır" (Arı, 2000, s. 91). "1924 yılının Ekim ayına kadar Yunanistan'a gönderilen Rumların sayısı da 109.000'dir" (Arı, 2000, s. 88).

Lâkin gözden kaçırmamak gerekir ki göçler zaman zaman bir sorun ve tehdit olarak algılanmaktadır. Bunun nedeni, ulus-ötesi göçün ulus devletlerin sınırlarını, ulusal ve kültürel homojenlik iddialarının yanı sıra aidiyet ve kimlik kategorilerinin sorgulanmasına kapı aralamasıdır. Lozan Nüfus Mübadelesi de benzer tepkilere sebebiyet vermiş, ilk etapta belli başlı sıkıntılar yaşanmışsa da (konut açığı, ailelerin parçalanması vb.) bu durum zamanla yerini karşılıklı anlayış ve uyuma bırakmıştır. Hatta mübadele uygulamasının Türk tarafı için faydalarından bile bahsedilebilir. "Zira bu uygulama, yeni Türk Devleti'nin dış politikasında önemli bir değişikliğe gitmesine olanak sağlamıştır. Yunanistan'daki Türklerin Türkiye'ye getirilmesiyle ülke içindeki nüfus homojenleştirilmiş olmuştur. Ayrıca üretime ilişkin konularda kazanılmış teknik bilgi, birikim ve deneyimler ekonomik kalkınma yarışına katılacak Türkiye için büyük önem arz etmekteydi. Artık azınlıklar sorunu da eski etkisini yitirecekti. Zira "azınlıklar meselesi devlet ileri gelenlerince sık sık gündeme getirilerek propaganda malzemesi olarak kullanılmaktaydı" (Arı, 2000, s. 1). Erdal'ın ifadesi de bu görüşle paralellik arz etmektedir: "Mübadil göçmenler yeni tarım teknikleri, yaşam şekilleri ve davranış özellikleriyle Anadolu'da değişimin ve gelişmenin öncüleri olmuşlardır" (Erdal, 2015, s. 1263). Bu beklentiler ışığında denilebilir ki yeni Türkiye Cumhuriyeti, mübadil vatandaşları ötekileştirmemiş aksine onlardan destek umarak onları politik, ekonomik ve sosyo-kültürel otokton yapısına eklemlemiş, onları her anlamda zenginlik olarak değerlendirmiştir.

Dilsel Unsur

Dil, "insanın inşa ettiği bir dünyadır ve bu dünya insan ile kosmos arasında bulunur (Wein, 1959, s. 35). Kültürlerin yayılmasında ve etkileşiminde aslî unsurların başında "dil" gelir. Dil, insanlar arasındaki ortaklıkların temeli olan belirleyici bir toplumsal pratiktir. Ortaklıkların çoğalması, insanların sürüden topluma geçişlerinin göstergesidir (Karaağaç, 2009) Kültürler dil aracılığıyla âdeta canlı bir hüviyet kazanır, zenginleşir, yeniden yaratılarak pekiştirilir. Dil, iletişim amacının ötesinde kullanıcısının evrene bakışının, algılama biçiminin ve dünya görüşünün belirleyicisi olup kültürün mihenk taşıdır (Keskin, 2015).

Dilin kültür üzerindeki işlevi çok boyutlu ve kapsayıcıdır. Öyle ki Türkçe konuşan Karamanlılar ile Gagavuzlar, dinî açıdan Hristiyan olmakla birlikte Türkçe konuşmaya devam ettikleri için özbeöz Türk olarak kalabilmişlerdir. Buradan milleti millet yapan öz değerlerin başında ana dilin geldiği anlaşılmaktadır. Baskın kültürlerin alt kültürleri etkisi altına alması çoğunlukla devletlerin dili aracılığıyla sağlanmıştır. Günümüzde küresel bir dil olarak İngilizce'nin hâkimiyeti aşikârdır. Yanı sıra tarım aletleri, yer adları, yemek adları gibi pek çok öge dilin kültürle olan yoğun etkileşimine örnek olarak verilebilir. Bu da gösteriyor ki insan toplulukları birbirleriyle etkileşim kurarak muhtelif sahalarda değişmekte, referans çerçeveleri geliştirmektedir. Lâkin bu geçişler her zaman derhal kabul görmeyebilirler. Onlara belli dönemlerde tepkisel yaklaşılabilir, eleştirilere maruz bırakılabilir, kaotik süreçlerden geçilebilir. Zira Selanik'ten gelen mübadillerin bir bölümü Rumca konuştukları için göç ettikleri ilk zamanlarda dışlanarak bazı üzücü olaylar yaşamışlardır (Güldüren, 2014, s. 148). Mübadil vatandaşlar geldiklerinde lisan sıkıntısı da çekmişlerdir. Yunanistan'da yaşayan Türklere orada yaşarken Yunanca konuşmaları için bir ölçüde mahalle baskısı uygulanmıştır. Komşularla Türkçe konuşabilirlerken sokakta Yunanca konuşmuşlardır. Düğünlerini ve ağıtlarını bile Türkçe yaşayamamışlardır. Bu sebeple Türkiye'ye dönen yaşlıların Türkçeleri zayıf kalmış ve yerel vatandaşlarla aralarında anlaşma güçlükleri yaşanmıştır. İki tarafın mübadilleri de dil ve kabul anlamında ötekileştirme yaşamışlardır (KK6).

Mübadele sırasında Nasheliç, Drama, Serez, Langaza'dan Türkiye'ye gelen Müslüman-Türk göçmenler bölgeye yerleştirilmiştir. Gelen yaklaşık 500.000 Müslüman-Türk unsurun yanı sıra Bulgarca konuşan Pomaklar, Rumca konuşan Patriyotlar, Arnavutça konuşan Arnavutlar ve Yunanca kökenli Türkçe kelimelerin fazlasıyla rastlandığı karışık bir diyalekt konuşan çeşitli Müslüman gruplar da bulunmaktadır (Yılmaz, 2017, I). Dolayısıyla sadece Yunan halkıyla değil Bulgar, Romen, Sırp, Yugoslav gibi Balkan halklarıyla da göçlerin yaşandığı söylenebilir. Bu durum, tüm bu zorunlu göç hadisesine dâhil olan Çatalca'nın da çok kültürlülüğüne ilaveten çok dilli / lehçeli yapısına ispat niteliği taşır.

Çatalca'da bölgesel olarak ufak tefek farklılıklar olmakla birlikte İstanbul Türkçesi hâkimdir. Çatalca'nın bazı köylerinde Balkan etkisiyle Rumeli şivelerini andıran çeşitli deyimlere de rastlanmaktadır. Bunlara örnek olarak;

"Orada!" yerine "ti be!"

"Yahu buraya bak! yerine "a be hey bura bak"

"Ahiretlik" yerine "aretlik"

"Nasılsın?" yerine "nacaysın?"

"Miskinlik" yerine "sümsük" gibi bazı kelime ve kelime öbekleri verilebilir.

Öte yandan, sözlü bir kaynağın açıklamasına göre; Çanakça köyüne Bulgaristan'dan gelen insanların konuşması haliyle biraz farklı bir şiveye sahiptir. Bu şiveye *dağlı şive* denir. Örneğin *geliyorum* yerine *gelver* ya da *gitver* dendiği olur. Çevre köylerin de şiveleri farklı farklıdır. Zamanla unutulan kelimeler de vardır. "Ağırlık olarak hafif" anlamına gelen *yunguş* kelimesi buna bir misaldir (KK7). "Çatalca'da sıkça kullanılan atasözlerinden bazıları şunlardır: 'Atı alan Üsküdar'ı geçti. Sakla samanı gelir zamanı. Damlaya damlaya göl olur. Seyrek git dostuna kalksın ayaküstüne. Kurt dumanlı havayı sever. İşten artmaz, dişten artar. Ak akçe kara gün içindir. Eskiden derlenen bir bilmece örneği ise: 'Çat çatan ağacı, pat patan ağacı, kırmızı lale kılabudan ağacı' Cevap: 'Gergefte nakış işleme" (Öztürk, Ilgın ve diğ., 2005, s. 183).

Tüm bu örneklerden yola çıkarak denilebilir ki Çatalca, dil ve ağız özelliklerine göre Balkan coğrafyasından çeşitli yollarla etkilenmiştir. Bu etkileşim deyimlerde, atasözlerinde, günlük kullanımlarda ve halk edebiyatı numunelerinde kendini göstermektedir.

Din / Halk İnanışları ve Ritüel Unsuru

Din, insanların kutsala yönelik inanış örüntüleridir. Toplumun ve bireylerin hayatını şekillendiren, değer ortaya koyan sistemli bir yapıdır. Kendine mahsus normları, ritüel-ayinleri, sembolleri ve rolleri vardır. Din sosyologlarına göre din ve kültür arasında tıpkı insan ve doğa arasında olduğu gibi diyalektik bir ilişki söz konusudur. Peter L. Berger'e göre "insanın en önemli ihtiyacı bağ kurmak ve anlam bulmaktır" (Özbolat ve Macit, 2016, s. 65). Bu bağlamda dinin, insanın sonradan yarattığı bilgi ya da kültürle etkileşimi kendisinin kimlik bunalımı ve neliği hakkında önemli kaynak sağlamaktadır. Bu yönüyle kendini ve hakikati arayan insana çeşitli yollarla pusula misyonu üstlenen din, insanın hayatta kalma mücadelesinde ve anlamlandırma/konumlandırma çabasında yardımcı unsurlardan olmuştur.

Binlerce yıllık bir tarihsel geçmişe sahip olan Çatalca, inanç yapısı bakımından da çeşitlilik göstermektedir. Çatalca'da Traklardan bu yana pek çok inanç ve inanışı bünyesine katan bu yerleşkede başta pagan inanışı olmak üzere Hristiyanlık, İslâmiyet'in Alevîlik ve Bektâşîlik gibi kültürel reaksiyonları ve muhtelif inanç unsurlarından bahsetmemiz mümkündür. "Günümüz Çatalcasında kiliseler faaliyette değildir; ancak Elbasan ve Nakkaşköy'de bulunan iki adet ayazma hâlen ayaktadır. Bu ayazmaların etrafında teşekkül eden efsaneler de günümüzde dilden dile dolaşmaktadır. Her yıl Hristiyanlar (özellikle Rumlar) bu ayazmaları ziyaret ederler ve burada

ritüellerini gerçekleştirmeye devam ederler (Gürçay, 2019, s. 142). Ayazmaların haricinde geçmişten günümüze inanışların izlerini takip etmemiz mümkündür. Çatalca’da insan yaşamına elverişli koşullarıyla dönemine ışık tutan dinî, iktisadî, içtimaiyyat hakkında arkeolojik kıymeti haiz önemli somut kültürel ögeler barındıran İnceğiz mağaralarının tavanındaki haç kabartması ve vaftiz kuyusunun yanı sıra mezar yerlerine konulan gözyaşı şişeleri, altın, para vb. cisimler bu inanışların birer yansımalarıdır.

Şekil 3: İnceğiz Mağaralarının Tavanındaki Demir Haç Simgesi

Elbasan Mağaraları, Çatalca’nın önemli mağaralardan biridir. “Elbasan köyü”ne adını veren mağaralarda el figürleri vardır. Bazı araştırmacılar, antik mağaralardaki el figürlerinin dinî amaçla üretilmiş olabileceği gibi o çevrede yaşayan topluluğa dâhil edilen bireylerin kabul ediliş ritüeli olarak da varsayılabileceğini belirtmektedirler (The Cave of the Hand, [21.03.2015]).

Şekil 4: Elbasan Mağaraları

Genel kabule göre Alevîlik, Anadolu’da ikamet ederken biraz değişik versiyonu olan Bektâşîlik Balkanlar’da geniş kitlelere hitap etmiştir. Anadolu’da gelişen Bektaşilik daha çok Trakya ve Balkan ülkelerine yayılmıştır. Bektâşîlik’in kökeni Hacı Bektâş-ı Veli’nin yaşadığı tasavvuf yoluna dayanmaktadır (Yıldırım, 2019: 109). “Anadolu’da tarihsel süreç içerisinde Mevlevîlik, Bektâşîlik, Bayramîlik, Rifâîlik, Kübrevîlik, Sühreverdîlik, Halvetîlik, Nakşibendîlik, Kadirîlik, Vefâîlik, Kalenderîlik, Melâmîlik, Haydarîlik gibi farklı tarikatlar, dinî ve sosyal zümreler faaliyet göstermiştir. Özellikle de İslâmiyet’in etkisi ve Horasan kaynaklı Türkmen babalarının faaliyetleri Anadolu ve Balkanlar’da güçlü bir tasavvufi hareketliliğe zemin hazırlamıştır” (Yıldırım, 2020, 149). Bektâşîlik’in Balkan coğrafyasına geçişini iki aşamada açıklamak mümkündür: İlki Osmanlı Devleti’nin uyguladığı iskân ve istimalet politikaları ile askerî güç olan Yeniçerilerin gittikleri

yerlere Bektâşîlik'i götürmeleridir (Tülü, 2021: 86). Özellikle Balkan coğrafyasında Bektâşîliğin ve Bektâşî tekkelerinin etkisi oldukça belirgindir. Bektâşîliğin bu coğrafyanın dinî ve kültürel birikimine tesiri geniş açılardan ele alınması gereken bir konudur.

Balkan coğrafyasında yaygın bir inanç olan Bektâşîlik'in Anadolu coğrafyasına taşınması mübadele ile yakın ilişkilidir. Mübadele ile Balkan coğrafyasından Çatalca'ya gelen halkın çoğunluğu Bektâşî'dir. Bir kaynak kişinin ifadeleri bu duruma örnek teşkil etmektedir: "Bizim kökenimiz, atalarımız Horasan'dan gelen veli/derviş zümresidir" (KK6). Horasan tabanlı Hristiyan kültürünü, efsanelerini, menkabelerini ve kültürel özelliklerini Anadolu İslâm'ına taşımaları onların, Balkan coğrafyasının en önemli temsilcileri hâline gelmelerine vesile olmuştur. Özellikle Osmanlı döneminde uygulanan iskân ve istimalet politikalarıyla yüzünü batıya döndüğünü hesaba katarsak kolonizatör Türk dervişlerinin Balkanlar'da gerçekleştirdikleri eylemlerle tabiî olarak karşılaşırız. Özellikle devletin Balkan coğrafyasında egemen olduğu zamanlarda Bektâşîlik en çok Yunanistan, Bulgaristan, Arnavutluk ve Makedonya'da temsil edilmiştir. Günümüze kadar etkisini sürdüren bu kimlik Balkan coğrafyasına yoğun olarak intikal edildiğinin de göstergesidir.

Hasluck, Anadolu ve Rumeli'de kerametleri duyulan Hristiyan azizlerini hem Hristiyanların hem de Müslümanların ziyaret ettiğinden bahseder. Anadolu'da "Aya Yorgi", "Aya Eliyas" gibi Hristiyan azizlerinin Alevî-Bektâşî inanışında Hızır'a dönüştüğünü, Hasan ile Hüseyin'in Petros ile Pavlov'un yerini aldığını iddia etmektedir (2000, 51). Benzer şekilde Çatalca'nın kültüründe önemli yer teşkil eden türbe/yatırlar, Balkan coğrafyasından gelen ve kendilerini "Bektâşî" olarak adlandıranlarca da ziyaret edilmektedir. Özellikle Çatalca'da bulunan bir Bektâşî dedesinin türbesinin içerisinde dedenin postu bulunmaktadır. Yerde duran bu postun üzerinde kim namaz kılarsa derhal dileğinin gerçekleşeceğine inanılmaktadır. Dileği kabul olanlar da daha sonra türbe önünde kurban ve adak keserek dağıtırlar. Bu adağı kesen kişi de bir kadındır. Geleneğin uygulayıcısı olarak bir kadının görülmesi sıra dışı bir uygulamadır. Bu türbenin yanı sıra Kalfaköy'de Şeyh Sinan Efendi türbesi, Ferhatpaşa Mahallesi'nde Emir Sultan Dede'nin türbesi, Çanakçı Baba, Eskici Baba, Garip Dede, Nakkaş Dede türbeleri hem yerel halk (Gacallar) hem de Patriyotlar (Bektâşîler) tarafından ziyaret fenomeni olan, çeşitli ritüel ve pratiklerin uygulandığı ve özel ihtimam gösterilen hiyerofanik (kutsallaştırılmış) mekânlardır.

Şekil 5: Eskici Baba Türbesi'ndeki Halk İnanışı Doneleri

İnanç, "kişice ya da toplumca, bir düşüncenin, bir olgunun, bir nesnenin, bir varlığın gerçek olduğunun kabul edilmesi" anlamına gelmektedir (Şişman, 2000, s. 472). Halk inanışı ise; "tabiatüstü, insanüstü bir gücün, varlığın, varlıkların mevcudiyetine, bunlarla ilgili görev ve

kaçınmaların bulunduğuna, bunlara riayet edildiğinde yarar sağlanabileceğine, ihlal veya ihmal edildiğinde zarar görüleceğine inanmaktır" (Eroğlu, 2017, s. 22). Böyle bir gücün varlığının ispatlanması, gerekçelendirilmesi, mantıklı olup olmaması aranmaz. Genellikle verbal olarak aktarılan inanışlarda önemli olan kişilerin böyle şeylere bir kültür unsuru olarak inanması ve bu bağlılığın kişilere verdiği mutluluk ve güven duygusudur.

İslâm inanç yapısına uygun olmasa da türbeler konusundaki inanış ve ritüeller hâlen Çatalca'da varlığını sürdürmektedir. Modern zamanın içinde kutsala yakınlaşma vasıtalarından biri olarak kabul edilen türbeler aracılığıyla halkın önem verdiği çocuk sahibi olma arzusuna karşılık gelen ritüeller uygulanmaktadır. Bu yolla dileğin Allah'a ulaşacağına inanılmaktadır.

Çatalca'da halk inanışları; efsane, memorat vb. türlerdeki halk anlatılarında da yer almaktadır. "Şahmeran" ve "babu" isimli hayalet anlatıları Balkan kültüründen izler taşıyan ve halk arasında dilden dile aktarılan anlatılardandır.

Şahmeran

Yunan mitolojisinde gözlerine bakanı taşa çevirdiğine inanılan yılan saçlı Medusa'nın, doğu mitolojisindeki karşılığı yılanların şâhı Şahmeran'dır. Aslı antik Pers toplumunda yaşatılan ve Tarsus versiyonu meşhur olan Şahmeran anlatısının Çatalca'ya ait bir versiyonu da mevcuttur.

> *"Tahmasp isimli genç bir adam günlerden bir gün derince bir mağarada,* ***Şahmeran*** *isimli yarı kadın yarı yılan bir varlıkla karşılaşır. Mağarada geçirdikleri günlerin ardından birbirlerine âşık olurlar. Tahmasp yeryüzünü özleyip geri döndüğünde, Şahmeranı arayan kötü niyetli bir vezire yakalanır ve işkencelerin ardından Şahmeran'ın yerini istemeyerek söyler. Şahmeran da yakalanıp vezirin huzuruna getirilir ve Tahmasp, Şahmeranı görünce utanç içinde kalır. Şahmeran sonsuz erdem ve bilgiye sahiptir; vezirin amacı bunu elde etmektir. Şahmeran, vezire 'başını yiyenin öleceğini; kuyruğunu yiyenin ise erdem ve bilgiye kavuşacağını' söyler. Vezir kılıcı ile Şahmeran'ı ikiye böler ve kuyruğunu yer. Tahmasp ise bu acıya dayanamayıp ölmek maksadı ile sevgilisinin başından bir parça ısırır. Fakat Şahmeran veziri kandırmıştır, söylediğinin tersi olarak zehirli olan kuyruğu, erdem veren ise başıdır; bunun üzerine vezir ölür, Tahmasp ise sonsuz bilgiye kavuşur; lakin sevgilisini yitirmenin üzüntüsü içinde kendini uzak diyarlara salar. Şahmeran'ın ordusunun intikam almak amacıyla, erguvanların çiçek açtığı bir mevsimde Çatalca'nın yeraltındaki mağaralarından yeryüzüne çıkarak, dünyayı fethedecekleri rivayet edilmektedir"* (Çatalcalıları Koruyan Tılsımlı İki Taş Yazıt [18.11.2014]).

Şekil 6: Şahmeran (Mitolojide Yılan Bilgeliği. http://mitolojide-yilan-bilgeligi. [20.02.2014]).

Şahmeran anlatısı ve inanışı günümüzde de Çatalca halkınca dilden dile nakledilmektedir.

Babu

Çatalca'nın Balkan coğrafyası ile kültür köprüsünü oluşturan unsurlardan biri de ayazmalardır. Ayazmalar da çevresinde doğaüstü varlıkların yer aldığına inanılan ve bu doğrultuda çeşitli halk anlatılarının üretildiği mekânlardandır. Bir Patriyot köyü olan Elbasan'ın güneydoğusunda bulunan bir dere yatağının kenarında Rumlardan kalan bir yapının içerisinde bir ayazma bulunmaktadır. Bir rivayete göre, bir gün Rum dede ve dilsiz torunu ayazmanın yakınlarından geçerken, çocuğun birdenbire dili çözülmüş, bunun üzerine bu yapının oraya inşa edildiği söylenir. Su, hayatın kaynağı olarak pek çok medeniyette olduğu gibi Rumlarda da önemlidir ve şifalı veya kutsal kabul edilen sular mevcuttur. Yıllarca bu yapı Rumlarca ziyaret edilmiştir. Elbasan köyü sakinlerinin dedeleri de bu suyun şifasına inanmışlardır. Bir kaynak kişinin anlatımına göre de 1960–70'li yıllara kadar her pazar günü Hristiyanlar gelip orada ibadet eder ve sudan içerlerdi (KK3). Elbasan köyü muhtarının aktarımına göre, günümüzde Hristiyanlar düzenlenen turlar vasıtasıyla her sene ayazmayı ziyaret etmeye başlamışlardır (KK5).

Sözlü bir kaynaktan alınan bilgiye göre, Elbasan köyü ayazmasının yakınında ya da hemen etrafında babu denilen yaşlı bir kadının hayaletinin dolaştığına inanılmaktadır. Bir keresinde ayazmanın olduğu tapınağa horoz kesmeye gittiğinde o varlığı gördüğü sanrısına kapılmıştır. Daha sonra gördüğünün aslında ağaca bağlanmış bir çaput, kadın eşarbı olduğunu fark etmiştir. Lâkin yine de onun varlığına inanmaktadır (KK3).

Diğer yandan, Ahmet Amca diye isimlendirilen bir köy sakininin ise o hayaletle bizzat karşılaştığı söylenmektedir. Günlerden bir gün Ahmet Amca ağaç kesmeye oraya gitmiş, bir ağacın yanında bir varlığın onu tuttuğunu hissetmiş ve onu tutanın hayalet bir kadın olduğunu görmüş. Hayalet kadına kendisini bırakması için yalvarmış ve bir daha oraya ağaç kesmeye gelmeyeceğini söylemiş. Sonrasında bağ çözülmüş ve Ahmet Amca oradan uzaklaşmış (KK3). Bu anlatıda babu, ormanın koruyucu iyesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

İnsanın predatör olmamasından kaynaklanan temkinli davranma refleksi, gelişmiş beyninden kaynaklanan hayal gücü ve yıllar boyu kulaktan kulağa anlatılan korku hikâyelerinin birleşimi kişilere yaşamadıkları şeyleri aslında deneyimlemiş gibi bir durum yaşatır. Hissettikleri korku duygusu gerçektir, lâkin kısıtlı duyu organları sebebiyle karanlığa veya bilinmeyen şekil ve seslere getirdikleri kişisel ya da kolektif yorum sunidir ve bu vasıta ile –istemeden– kendi kendilerini korkutmaktadırlar (Değirmenci, [26.04.2015]). İnsanlar o anki bilgileri ile anlayamadıkları, korktukları veya test edemedikleri şeyler hakkında mistik yanıtlar üretme eğilimine girebilmektedirler. Eski çağlarda veya günümüzde de olsa şehir veya taşralarda bu tip hikâyelerin türeyip dilden dile yayılması ile zamanla efsaneleşmesi anlaşılabilir bir durumdur.

Ritüel, en genel tanımıyla "statüdeki bir değişimin, bireyin yaşamındaki önemli geçişlerde düzenlenen törenler"dir. (Marshall, 1999, s. 832) Ritüeller kalıp olarak kabilevî, millî olabilmesinin yanında işlevsel açıdan da dünya ölçüsünde benzerlik gösterebilirler. (Acıpayamlı, 1961, s. 140). Çatalca'da özellikle Patriyotlar ve muhacirlerin Balkanlardan getirdikleri ritüeller günümüzde etkisini sürdürmekte ve icra edilmeye devam etmektedir. Bunların başlıcaları doğum, sünnet, okula başlama, asker uğurlama, evlenme, hac ve ölüm gibi geçiş evrelerinde uygulanan pratik ve uygulamalardır. "Doğum ve evlilik sürecinde alınan dinsel-büyüsel ve geleneksel tedbirler, insanın dünyevi geleceğini etkilemeye yönelik bir anlam taşırken kişinin fani olan dünyadan gerçek ya da ebedî âleme geçişi mânâsına gelen ölüm çerçevesinde yapılan dinsel-büyüsel ve geleneksel işlemlerde onun uhrevi âlemdeki geleceğini ya da kaderini yönlendirme amacına yöneliktir" (Aça, 2001, s. 93). Dolayısıyla ayinsel uygulamaların tamamı koruma, geleceği arzu edilen şekilde şekillendirme çabasından kaynaklanır.

Biz bu kısa çalışmamızda doğum, evlenme ve ölüm ritüellerinden örnekler vermekle yetineceğiz. Mübadele Müzesi Müdürü Müge Toker’in anlatımına göre, doğum öncesinde Hristiyan mahallesi olarak geçen ve Patriyotlardan çocuk sahibi olmak isteyen ancak bu dilekleri gerçekleşmeyenler; Çatalca’da Kaleiçi Mahallesi’nde bulunan Tezveren Dede Türbesi’ni ziyaret ederler. Bunlar dışında çocuk sahibi kadının avcundan su içmek, çocuk sahibi olan kadının oturduğu sıcak yere oturarak döl verme yeteneği olanların gücünü kısır olanlara geçirme inanışı mevcuttur. Çocuk doğuramayan kadının içine sıcak su doldurulmuş hamam kurnasına oturtulması yaygın geleneklerdendir. (Bu âdet bazı yörelerde sıcak süte oturtma şeklinde de gerçekleştirilir) (KK9).

Doğum sonrası ritüel davranışlar da patriyot ve muhacirlerde sürdürülmektedir. Çatalca Kaleiçi Mahallesi’nde doğum olduğunda davul çalınarak duyurulur. Davul kullanımı, düğün dernek yani sevincin ifadesidir. Diğer yandan, sözlü bir kaynağın aktardığına göre, doğum olan evde kapılar süslenir. Bebek, 40 günlük olana değin anne ve bebek evden çıkarılmaz. 41. gün üç eve ziyarete giderler. Her ev onlara 1 yumurta ve 1 soğan verir. Ayrıca, bazı tekkelerin müritlerinin değişik âdetleri de vardır. Mesela Bektâşi geleneğinin devam edegeldiği Yunanistan’da eskiden bulunan Odra tekkesinin müritlerinin bebekleri 1 yaşına basıncaya değin bebeğin yastığının altına kutsal gördükleri bir taş koyarlar. Bu taş, geleneğin kutsiyet atfettiği 12 İmamların taşıdığı söylenen taştır. Bu taşın bebekleri kötü güçlerden, şeytani varlıklardan koruduğuna inanılır. Ayrıca bebeğin başında ebat olarak küçük bir Kurân-ı Kerîm konulur”. Burada taş ve kutsal kitap kötü ruhlardan ve şeytani varlıklardan (Alkarısı, Kara-kura, Albız) korunma önlemine yönelik kutsal olduğuna inanılan nesnelerdir. Yine silah patlatmanın da bu kötücül ruhlardan kurtulmanın bir çaresi olduğuna inanılır (KK9).

Doğumla başlayan yolculuk ölümle son bulmaktadır. Bu olay kişinin yaşamının son fazıdır. Ölüm, doğumun tamamlayıcısıdır ve onun kadar bilinmezdir. Bu da ölümle ilgili âdetleri toplum içerisinde son derece vazgeçilmez kılmaktadır. Çatalca’da genel olarak İstanbul’daki ölüm ritüelleri takip edilir. Ölüm olunca komşular birbirine yardım ederler. Dualar okunur. Helva yenir. Komşuların evleri birbirine açıktır (KK9). Farklı olarak Patriyotlar Çatalca’da ölüm ile ilgili bazı hayvanlar arasında ilişki kurarlar. Örneğin “hangi evin üzerinde baykuş öterse o evden ölü çıkacağına inanılır” (Öztürk, Ilgın ve diğ., 2005, s. 194). Köpeğin uzun uzun uluması da o evden ölü çıkacağına delalettir. Bunun dışında yıldız kayması da civarda bir kişinin vefat edeceği düşüncesini barındıran bir halk inanışıdır. Karga, sinek, fare, ayı, akbaba ve diğer bazı hayvanlar ölmeye yüz tutmuşların kokusunu uzaktan alma yetisine sahiptirler. Bu sayede diğer rakip hayvanlar onları yemeden önce gidip yerler ya da alıp götürürler. Bunun yanı sıra Bektâşî geleneğinin simgesi olarak ölen kişinin gözlerine *Allah, Muhammed, Ali* denilerek toprak serpilir.

Mezarlık ve mezar taşları da Çatalca halkı için önem teşkil etmektedir. Garip Dede, Emir Sultan, Terkos’taki Kasım Baba, Hadımköyü’nde Hadım Baba, Nakkaş Dede, Baba adlı altı zatın adı sayılır. Bunlar ziyaret ve adak yerleridir. Oldukça bakımlı ve temizdirler” (Tanyu, 2007, s. 271). “Balkan Savaşı sırasında bu türbelerin bazılarına Bulgarlar hakaret etmek istemişlerse de başlarına birtakım mahiyetini tahlil edemedikleri vakaların gelmesi üzerine papazlarına müracaatları sonrasında onlardan, oraların mübarek yerler olması, dokunulmaması gerektiği hakkında talimat aldıklarını, bazılarını yıktıkları hâlde, bazılarını parmaklıkla çevirmek zorunda kaldıkları ve ayrıca daha önce bunların birçok kerametleri, efsaneleri hakkında bilgi verilmekte ve bilhassa ‘Bulgarlar zamanında bile türbeler civarında domuz beslemek ve barındırmak mümkün olmadığı da rivayettendir’ denilmektedir” (Tanyu, 2007, s. 271). Ölüm ritüelleri aynı zamanda yaşayanların hayata tutunma ve yitirilenin acısını dindirme amacını da taşımaktadır.

Sanatsal Unsur

Eğlence Kültürü

Halk Müziği, Halk Oyunları

Halk müziği ve oyunları bir yörede zaman içinde oranın sakinlerince benimsenen müzik ve dans gelenekleridir. Bu gelenekler yaşanılan çeşitli olaylar, göçler ve toplum yapısı ile şekillenmektedir.

Tüm Trakya'da sevilen Rumeli, köy türküleri ve şehir şarkıları Çatalca'da da büyük bir tutkuyla sevilip yorumlanmaktadır. Kasap havaları ve karşılamalar bölgenin belirleyici halkoyunu türleridir (Güldüren, 2010, s. 1).

Osmanlı içerisinde Çatalca'da Türklerin yanı sıra Rumlar, Ermeniler, Yahudiler ve Müslüman Romanlar da bulunmaktaydı. Bu halklar birbirlerinden kültürel anlamda etkilenmekteydiler.

Halk müziği pratiğine dışarıdan baktığımızda en az dört dilde şarkılar söylendiği ve kimilerinin ortak olan dans havalarının bulunduğu anlaşılmaktadır. Bölgede müzik alanında Rumlar ve Romanlar ön plandaydı. İstanbul'un merkezinde olduğu gibi Rumların Çatalca ve Silivri'de de müzikli eğlenceleri, sirto ve kasap dansları oldukça ünlüdür. Ayrıca, zamanında Çatalca'ya bağlı olan Silivri'de bulunan müzisyen kardeşler Yorgo Bacanos ve Aleko Bacanos'un Klasik Türk müziğine önemli katkıları olmuştur (http://www.musikidergisi.net/?p=2182. [20.03.2024]).

Görülmektedir ki Çatalca ve Osmanlı zamanında ona bağlı olan Silivri'deki çok kültürlülük, müzik alanında kendini ciddi anlamda göstermiştir. Hem Rum hem de Roman kökenli olan Bacanos kardeşlerin müzikal başarıları, çokkültürlülüğün avantajı açısından bakıldığında anlaşılabilir bir nitelik hâlini almaktadır.

Hora, Karşılama ve Berat isimli oyunlar hakkında yazılı bir kaynakta yer alan bilgiye göre;

> *"Hora dans türü Çatalca'nın Akalan, Anarşa, Bahşayiş, İhsaniye, Kestanelik köylerinde yaygındır. 10-15 kişilik gruplar halinde davul ve zurna ile oynanır. Karşılama dans türü İhsaniye, Kavaklı köylerinde, saz eşliğinde iki kişilik ekip halinde kadın erkek ayrı ayrı oynanır. Halkın gözünde an'anevi oyundur. Berat isimli oyun ise; Elbasan köyünde kapalı ya da açık yerde olunmasına göre 2–15 kişi ve davul–zurna ile oynanır. Erkeklere mahsus oynanan bu raks genellikle düğünlerde mevcuttur"* (Şenel, 2011, s. 356-362).

Görülmektedir ki bu üç dans türü de farklı köylerde rağbet görmektedir. İkisine davul zurna hâkimken, birinde saz çalınır. Birinde dans sadece erkekler içindir, diğerinde ise karmadır. Bu çeşitlilik yine kültürel zenginliği çağrıştırmakta ve Çatalca'nın tarihten gelen birikimi ile uyum göstermektedir.

TRT repertuarında İstanbul'dan derlenen pek çok türkünün derleme notlarında ilçe ya da yöre tanımlaması bulunmadığından Çatalca ve yöresi kaynaklı türküleri ayırt etmek oldukça güçtür (http://www.musikidergisi.net/?p=2182. [20.03.2024]). Geniş bir kültüre sahip olmanın getirdiği bir dezavantaj olarak yazılı belge olmadan yöresel müziklerin ayrımının yapılmasının güç olduğu söylenebilir.

"Hem İstanbul şehir merkezine hem de İsrail'e yönelik gerçekleşen göçler yüzünden bugün Çatalca'da yaşayan bir Yahudi kültüründen söz edemesek de geçmişte Yahudilerin Türk etkileri taşıyan şarkılar da söylediklerini bilinmektedir" (http://www.musikidergisi.net/?p=2182. [20.03.2024]). Bir diğer açıdan, padişahlık dönemlerinden itibaren müzik ve oyuna dinî açıdan günah olarak bakıldığından bu sanatlara halk arasında çok fazla eğilim olmamıştır. Düğünlerde karşılama, toparlama, çiftetelli denilen iki kişinin karşılıklı oynadığı oyunlar dışında halay tarzında kasap oyun havaları vardır.

Halk oyunu eğitmeni olan Numan Toker’in anlatımına göre; “Yirmi ile yirmi beş yıl öncesinde Trakya’da, günümüzün çiftetelli oyununa benzeyen, “karşılama” isimli bir oyun oynanırdı. Diğer yandan, Çatalca’ya özgü halk oyunlarından birinin ismi “bubuno”dur. Ayrıca, zeybeklerin oyununa benzeyen “ziğoş” isimli bir oyun da mevcuttur. Klasik oyunların yanı sıra Edirne, Tekirdağ, Kırklareli ve Çatalca yörelerinin oyunlarını harmanlayıp kendine özgü yeni bir oyun üretmiştir. Kaynak kişi, halk oyunlarını iyi oynayan insanlara örnek olarak Muhacir Osman ve Arap Sebahattin’i göstermiştir (KK6). Babası Numan Toker ile birlikte Çatalca’nın halk oyunlarının, tarihinin ve kültürünün yaşatılması için gönül vermiş Emre Toker’in aktardığı üzere Çatalca’nın halk oyunlarının tamamı Rumeli kökenlidir (KK4).

İsmet Arasan’ın *Çatalca Belgeseli*nde anlatıldığı üzere; “Kız Meslek Lisesi öğrencileri yörenin geleneksel oyunlarını öğreniyorlar. Çalıştırıcıları Numan Toker belediyede zabıta memurluğu yapıyor. Bu oyunlar yöredeki Balkan kültürü etkisinin ve yöreye özgü ritim özelliklerinin zenginliğini çok güzel yansıtıyor en çok ilgi gören oyunların adları Ramizem, Sirto, Gayda, Karayusuf, Garaguna, Çiftetelli ve Guguş” (Çatalca Belgeseli, 1986). Çatalca’da oynanan bazı oyunlar; Fındıkçı (Çıkış oyunu), Süleymanağa, Bubuşno, Arzu ile Kamber (Ağır ve istoplusu), Çalın Davulları Çaydan Aşağıya, Arnavut Gaydası, Parmak Gaydası, İstanbul Kasabı, Hanım Ayşe, Kalamatya (Kalamata), Samyotisa, Karşılama (Ana Mori Ana), Arnavut Kabadayısı, Ali Paşa ve Kına Gecesi’dir.

Erkek Oyun Giysileri: Çuhadan yapılmış açık kahverengi, yarım bilek pantolon, hâkim yaka, şile bezinden çizgili gömlek, üste yelek ve damacan, enseye bağlanan peşkir bezinden mendil, başa giyilen kırmızı fes, çoraplar, beyaz yün çorap, yemeni ayakkabı, yün kuşak, ele mendil.

Kadın Oyun Giysileri: başa oyalı yazma (yemeni), kulak arkasına takılan çeşitli renklerde gül, karanfil, kulaklarda boncuklu, küçük Reşat altın küpe. Üst giysi olarak bürümcük hâkim yakalı, kolları bol çeşitli renklerde gömlek, siyah kadife çiçeklerle işlenmiş yelek, basma veya kadife düşük ağlı işlemesiz şalvar. Bele, yörenin motifleri ile süslü yağlık bağlanır. Ayrıca, yana işlenmiş şile bezi bürümcük takılır. Elde rengârenk oyalı grep mendil sallanır. Ayaklara renkli, desenli yün çorap ve renkli kundura giyilir. Boyunda takı olarak ortadaki beşibirlik Reşat altın, kenardakiler küçük Reşat altın, bileklere bilezik yerine kırmızı, beyaz, pamuk ipliğinden örülmüş bilezik takılır.

Düğün, bayram, asker uğurlamaları, sünnetlerde halk oyunları geleneği sürdürülmektedir (Öztürk, Ilgın ve diğ., 2005, s. 185, 186). Bir kaynak kişinin anlatımına göre; eskilerde, geleneksel kıyafetler daha çok Trakya yöresinin giysilerinin özellikleri ile benzeşmektedir (KK4).

Toplumlar arası kültür paylaşımına ait olan bu örnekler göçler vesilesiyle yan yana gelmiş toplumlarda müzik ve şarkıların ilk paylaşılan değerler olduğuna işaret etmektedir. Bunun dışında Cumhuriyet sonrası Çatalca’ya gelmeye başlayan Trakya ve Balkan halkı, gelirken kendi kültürlerini de beraberlerinde taşımışlardır.

Toplumlardaki kültür değişmelerinin tespit edilmesine imkân sağlayan eğlenceler, kültürel kimliğin yaratılıp yaşatıldığı ve dönüştürüldüğü ortamlardır (Özdemir, 2005). Çatalca’da eski zamanlarda Rumların ve Ermenilerin çoğunluk olarak yaşadıkları gayrimüslim mahallelerinde ayaklı meyhane kültürü bulunmaktaydı. “Bunlar Çatalca’da Asmaki Kır Kahvesi ve eski taverna civarında geziyorlardı. Meyhanelerde bulunan mezelerin başında tuzlu balıklar gelirdi. Balıklar, Malta ve Ege Adaları’ndan İstanbul Galata’ya, oradan da öküz veya at arabaları ile İstanbul’a kavun, karpuz veya süt, şarap getiren aynı arabalarla fıçılarla Çatalca’ya getirilirdi. Rakı ve şarap önce kabaktan sonra ise metalden ya da camdan yapılmış karnından su çıkaran ibriklerle sunulurdu. Genellikle meyhane kültüründe müşteri masasına gelmeden evvel masada lahana turşusundan fasulye piyazına birçok mezelerle donatılırdı ve mum yakıldıktan sonra muhabbet başlar, sabahlara dek sürerdi. Ramazan’da ise meyhaneler kapatılırdı. Arefe günü meyhaneciler, müşterilerinin evlerine hediye veya uskumru dolma gönderirlerdi. Buna ‘unutma bizi’ dolması adı verilirdi” (Güldüren, 2010, s. 227).

"Asmaki Kır Kahvesi, Kaleiçi Mahallesi'ndeydi. Kır kahvesinin yanında Rum Mezarlığı ve büyük ayazmasıyla muhteşem bir yapıya sahip kutsal bir mekân vardı. Rumlardan kalan bu yapı kabare gibiydi. Bölgede ne kadar udî, bestekâr, ses sanatçısı varsa buradan sesini duyururdu" (Güldüren, 2014, s. 73). Burada dört dilde (Türkçe, Yunanca, Bulgarca, Ermenice) şarkılar söylenirdi. Bunun yanı sıra Çatalca'nın çok kültürlü ve dinli yapısına ilişkin olarak kutsal zamanlarda icra edilen çeşitli ritüellerin gerçekleştirildiği de tespit edilmektedir:

Despina Hurmuziadu'nun anlatısına göre gayrimüslimlerin Çatalca ve köylerinde kutsal günlerde yaptıkları şenlikler şöyledir: İsim günleri ve Paskalya kutlamaları âdeta şenlik havasına büründürülürdü. Rumların geleneklerinden en önemlisi de hayatlarında çok önemli yer tutan isim günleridir. Bu günlerde çocuklarına azizlerin isimleri verilir, manastıra yakın olan bahçelerde yemekler dağıtılır, şarap içilirdi. İsim günlerine katılan davetlilerin evlerine çiçek, tatlı ya da başka hediyeler gönderilirdi. Öyle ki isim gününü unutan affedilmezdi. Çatalca'ya bağlı Çakılköy ve çevresindeki gayrimüslim köylerde de bu eğlenceler düzenlenirdi. Her sene 23 Nisan'da şu anda yerle bir olmuş Aya-Yorgi Kilisesinin bulunduğu köyde panayır düzenlenirdi. Ayrıca *koşi* ismi verilen koşu oyunları da yapılırdı. Bazı seneler kurbanlar da kesilirdi (KK3).

Aziz Athanasios (2 Mayıs) gününde yukarı köyün çeşmesinin önünde büyük bir panayır düzenlenirdi. Köy halkı büyük çınar altında toplanır. Ksastero'dan (Celaliye'den) çalgıcılar gelir. Klarnet, lavta, kemençe veya keman çalarlar. Kızlar ve erkekler oynardı. Buna ek olarak bu eğlencelerde kurban kesilirdi. Her sene Aya Triada gününde aynı adı taşıyan kilise avlusunda panayır düzenlenirdi. Papaz dua okur, halk da ibadetini yerine getirdikten sonra dans, şarkı ve oyunlara katılırdı. Elbasan'dan, Ovayenice'den başka civar köylerden gelenler olur, gecenin geç vakitlerine değin panayıra dans ve şarkılara katılırlardı.

Aziz Thomas'ın anıldığı pazar gününden sonraki pazartesi günü (yani Paskalya'dan 8 gün sonra) Çatalca'daki Meryem Ana Kilisesi'nin panayırı düzenlenirdi. Bu panayırda da Türk ve Rum pehlivanlar güreşir, çevreden insanlar da bu güreşleri seyretmek için panayıra giderlerdi" (Güldüren, 2010, s. 174). Trakya bölgesinde yaşayan Rumlar Mudanya Mütarekesinden sonra Trakya'yı terk ettikleri için bölgede Rumlar bulunmadığından, bu panayır ve ritüeller düzenlenmemektedir.

Yeme/İçme Kültürü

Yeme-içme, kültür ve medeniyet kavramlarının oluşmasına ve yayılmasına zemin hazırlayan fiziksel ve psikolojik olarak hayatta kalabilmenin elzem ihtiyaçlarındandır. Dolayısıyla yeme-içme kültürü kendi içerisindeki dinamikleri ve tarihsel seyri ile başlı başına kültürel kodların ve değerlerin taşıyıcısı olmuştur. Türk kültürü yeme-içme açısından oldukça geniş bir yelpazeye sahiptir. Neredeyse her yörenin kendine özgü yeme-içme kültürü vardır ve bu çeşitlilik kültürel varlığa zenginlik katmıştır. Ayrıca bir bölgenin yeme-içme kültürü bize oranın tarihsel, ekonomik, sosyal, coğrafî, dinî değerlerinin teşekkülü hakkında ipuçları da vermektedir. Sunum şekilleri ve tüketim tercihleriyle toplumun kültürel sembollerinin açımlanmasını sağlamaktadır.

Çatalca'nın yerleşik halkı olan gacalların yanı sıra mübadele ile gelen patriyotların kültürel etkileşim sağladığı önde gelen unsurlardan biri de yeme/içme kültürüdür. Çatalca çok kültürlü yapısı, kültürün gözlemlenebilir boyutu olarak geçiş dönemi ritüel ve pratiklerinin sıklıkla yaşandığı bir bölge olması açısından bu anlamda da pek çok veri sağlamaktadır. Çatalca'nın merkezinde kömür ateşinde pişirilen arnavut ciğeri, patlıcan kızartması, sonbahar mevsiminde kiremitte pişen palamut balığı önemli ve aranan yemeklerden olmuştur (Güldüren, 2014, s. 94-97).

Geçiş dönemi ritüel ve kutlamalarında yeme-içme müzik, oyun-eğlence, sohbet, temaşa gibi unsurlar en önemli elemanlardandır. Burada amaç daha fazla kişinin doyurulması ve daha fazla kişiye yemek ikram edilmesidir. Hakas Destanlarından olan Han Orba'da düğün toyunda altmış kazan yan yana dizilerek bu kazanlara et doldurulur. Bunlar toya katılan herkese dağıtılırdı (Aktaş, 2011, s. 130-133). Yine Narikbay destanının Kırgız versiyonunda da Narikbay, Gülkanış ile evleneceği

zaman babası on gün boyunca halka yemek dağıtır; taylar ve kısraklar kesilirdi (Kalieva ve Gümüş, 2021, s. 81-82). Bu da gösteriyor ki Türk kültürünün toy ve şölenlerde yemek ikramına ilişkin gösterdiği özen, Türk dünyası destanlarında da geniş yer bulmuştur. Çatalca'da düğünler üç gün üç gece sürerdi. Cuma sabahı başlayan bu eğlenceler pazar akşamına kadar devam ederdi. Çatalca'nın geleneklerini ele aldığımızda başlı başına yemeğin önemini idrak edebilmekteyiz.

Evlenme ritüellerinde gıda açısından ekmek, tatlı (özellikle baklava), bal ve tuzun sembolik değerleri bakımından öne çıktığını söyleyebiliriz. Subaşı köyünden bir kaynak kişinin ifadesine göre, "Eskiden 'yedi kız aşı' denen bir gelenek vardı. Kız evinde tavuk pişirilirdi ve bir arkadaşları vasıtasıyla sevgililerine pişirdikleri yemekleri gönderirlerdi" (KK8). Bu düğünlerde pişen Patriyot yemeklerine misal olarak; "Elbasan tava, rufteynu, barbuşka, bacu, dilme, tiropsimi (peynirli ekmek), rişidopta, pandispanya, soğan pitası, ıspanak pitası ve lumenu, biciropta, bukuvala, alivra, petura, bacu, bezle, jelenduru, lipşa, kurmizaopta, klastra (kalın sütten), kulakis, papara, kulanbik, musakka, lanangita, rusinica, makarrino, tarhana, agurida, şukubreka, çıplak, cizmele, kokoşka, süt pitası, dülme, kaçamak, maçkan" verilebilir (Yılmaz, 2017). Görüleceği üzere yemek adlarının birçoğu Rumca'dır. Bu da dilin kültür aktarımındaki kalıcılığa ve sürdürülebilirliğe etkisini açıkça göstermektedir.

Patriyotların kültürel özelliklerini taşıdıkları ve yaşattıkları Çatalca ve bölgesinde ağırlıklı olarak Hristiyan Mahallesi olarak anılan Kaleiçi Mahallesi'nin yanı sıra Elbasan Mahallesi'nde, Yeniköy Mahallesi'nde yapılan saha derleme çalışmasında kaynak kişiler gündelik hayatlarında sıklıkla tükettikleri muhtelif yemek isimlerinden bahsederler. Patriyot böreği, Çatalca'da bir hayli meşhurdur. Bu börek ıspanaklı, soğanlı, pırasalı ve peynirlidir. Ayrıca, baklava ve pandispanya da rağbet edilen tatlılar arasındadır. Halklar arası kültürel etkileşim sonucunda, Türkiye'de zamanında Yunanlıların yaşadığı Karadeniz ile Türklerin yaşadığı Çatalca'nın bazı yemekleri de benzerdir. Karadeniz'de "mıhlama", Çatalca'da "samsara"; olarak isimlendirilir. Çatalca'daki "biryen", Karadeniz'de "büryan"dır (KK6). Patriyot köyü olarak bilinen Elbasan köyü Muhtarı'nın anlatımına göre; bu köyde de Patriyot böreği meşhurdur. Bunun dışında sarımsaklı yoğurtlu köfte ve çiğ börek de sıklıkla tüketilen meşhur yemeklerdendir (KK5). "Yufkalı" isimli tavuk eti ve suyuyla yapılan yemek de oldukça sevilir. Pirinç çorbası, ciğer kavurma, zeytinyağlı bakla, eski yıllarda sabahları ekmek doğranarak yenen tarhana çorbası önemlidir. Ot yemekleri çok yapılır, ıştır (ebe gömece), kaz patisi, salata yapılır ve bunların çoğu yabani olarak toplanır (Öztürk, Ilgın ve diğ., 2005, s. 197).

Buradan hareketle denilebilir ki Çatalca hem öz kültürüyle hem de etkileşime girdiği diğer kültürlerle özdeşleşmiş canlı bir mekândır. Gastronomi kültürünün çeşitliliği özgür yaşamın ve canlılığın sürdüğünün en önemli ispatıdır. Bu sayede oluşan iletişimsel referans çerçevesi büyümekte ve hoşgörü, anlayış ve empatiyi beraberinde getirmektedir.

Halk Edebiyatı / Halk Şiiri

Çatalca'nın Balkanlar ile olan güçlü iletişimi folklorun alt dalı olan halk edebiyatı boyutunda da kendini göstermektedir. Özellikle Balkan coğrafyasından gelen halklar edebî anlamda da kültüre çeşni katmış, zengin bir katkı sağlamışlardır. Alan araştırması ve yazılı kaynak taramasında tespit edilen türküler, maniler, ağıtlar ve yukarıda örnekleri verilen hem tarihî hem de günümüze ait efsane, hatırat vb. anlatılar bu durumu kanıtlamaktadır. Bunlara örnek olarak;

Mani

Bir kaynak kişiden derlenen Çanakça köyüne özgü bir mani aşağıdaki gibidir:

"Kuşkaya'ya giden olsa

Yarimi gören olsa

Kuşkaya seni yıkarım

Yarime bir hâl olursa” (KK8).

Karacaköy asker eğlencesinden derlenen bir mani:

“Adımı koydun Alper,

Bak oldum şimdi asker.

Sen üzülme canım anam,

Elbet askerlik de biter” (KK2).

Ağıt

Çatalca’dan derlenmiş ve 40–50 sene önce yaşanmış bir olay nedeniyle yakılmış ‘Orhan’ın Ağıdı’ olarak anılan bir ağıt şöyledir:

“Birgün benim yanımda

Feriha’yı duttular

Ben onu gurtarırken

Sol yanımdan vurdular

Anne anne kalksana

Lambaları yaksana

Yaralı Orhan geldi

Çaresine baksana

Portakal limon ağacı

Aceledelim hacı

Sol yanımdan vuruldum

Yok mu bunun ilacı

Mezar mezara bakar

İçinde Orhan yatar

Orhan’ın nişanlısı

Mezara çiçek atar” (http://www.musikidergisi.net/?p=2182. [20.03.2024]).).

Tüm bunlar ışığında denilebilir ki halk sanatları anlamında da Çatalca, kültürlerin ortak paydası olmuştur. Halk dansları, müziği, edebiyatı, yeme-içme kültürünün yanı sıra el sanatları, mimarî, zanaat vb. anlamda da Anadolu özellikle de Balkan kültürünün izleri göze çarpmaktadır. Biz bu konuda elde ettiğimiz veriler ışığında temel konulardaki kültürel etkileşimi panoramik olarak gözler önüne sermiş olduk.

Sonuç

Yerleşimi M.Ö. 3. yüzyılla tarihlendirilen Çatalca, Traklardan bu yana çok çeşitli kültürlerin etkileşimine sahne olmuştur. Asya ile Avrupa kıtasının kilit noktası konumunda olan bu yerleşke verimli tarım arazileri, bol su kaynakları ve eşsiz jeopolitik öneminden ötürü tarih boyunca istilalara uğramış, Seyahatnâme’ye dahi yansıdığı gibi talan edilmiş, İstanbul'un koruma kalkanı olması nedeniyle özel bir önem kazanmıştır. Tarihin belli dönemlerinde “şehir” statüsü de kazanan Çatalca’yı bir yönüyle “Balkan şehri” olarak da tanımlayabiliriz. Zira kültürel yapıda yer alan Lozan Mübadelesi ile Çatalca'ya göç eden Patriyotlar, Muhacirler, Pomaklar, Boşnaklar, Arnavutlar vb. irili ufaklı topluluklar Balkan kültürünün izlerini Çatalca'ya aktarmışlardır. Hem inanışlarını hem dillerini muhafaza ederek danslarını, yemeklerini, edebiyatlarını kısacası Balkanlarda yaşadıkları millî kültürlerine has özelliklerini kısmen yaşamaya ve aktarmaya özen göstermişlerdir. Bu kültürel etkileşim, diğer coğrafyalarda olabileceği gibi Çatalca’da da hemen kabul görmemiş, tepkiyle karşılanmıştır. Lâkin günümüzde Çatalca halkı her anlamda uyum sağlamış, farklılıklara saygı göstermiştir.

Savaşlar, göçler, ticaret, din ve medeniyet değişiklikleri toplumsal değerler üzerinde olumlu/olumsuz etkileşime kapı aralamaktadır. Kültürel unsurların bu değişime/dönüşüme açık durumu, kimi zaman homojenliğin bozulması, kimlik ve aidiyet sorgulamalarını da beraberinde getirmiştir. Çatalca tarih boyunca gerek Avrupa Hunları zamanında, gerekse de Osmanlı döneminde yaşanan Balkan Savaşları’nda sıcak çemberin içerisinde kalmıştır. Bu savaşların mirası ve bakiyelerinin izleri bugün dahi görülebilmektedir. Balkan Anıtı bu kültürel miraslardan bir tanesidir. Lozan Mübadelesi ile Çatalca’ya yerleştirilen Patriyotlar da küllerinden doğan vatan için ilaç olmuştur. Aktardıkları zengin birikimleri dolayısıyla yerelden bölgesele ve hatta ülke geneline olumlu yönde katkı sağlamışlardır. Çatalca’daki çok kültürlü yapının yanı sıra bazı kelimelerin farklı şekillerde söylenebilmesine yönelik örneklerin var olması, Çatalca ağzının da bu etkileşimden pay aldığını göstermektedir. İnanışlar bağlamında tarihten bu yana paganlık, Hristiyanlık, seyrek olarak Yahudilik, Müslümanlığın kültürel fraksiyonları olan Alevî-Bektâşî gelenekleri ve bu minvalde uygulanan festival/ritüeller din, halk inanışları, geçiş dönemi ritüelleri anlamındaki yoğun etkileşimi gözler önüne sermektedir. Bunun yanı sıra sanatsal unsurlarda, eğlence kültüründe ve halk müziği, kıyafetler, halk oyunlarındaki etkileşim yadsınamaz boyuttadır. Evliya Çelebi, Balkan ahâlisini eğlenceli ve nüktedan olarak sıfatlandırmış, bu kültürü Çatalca’da da muhafaza ettiklerini ifade etmiştir. Yakın zamana kadar varlığı bilinen “ayaklı meyhaneler”, başta erguvan, elma ve süt festivalleri olmak üzere muhtelif yerel festivalleriyle çeşitlilik arz etmesi oldukça dikkat çekici mahiyettedir. Ayrıca Balkan coğrafyasından gelen halkın duygu ve düşüncelerini ifade etme aracı olarak halk edebiyatı numuneleri de kolektif belleğin yansıması açısından mühim örneklerdendir.

Nihai olarak denilebilir ki Çatalca’yı Balkan coğrafyasında kıymeti haiz bir yerleşke yapan pek çok faktör söz konusudur. Tüm bunlar göstermektedir ki Çatalca ahenkli çok kültürlü yapısı ile örnek bir modeldir. Kültürler arasındaki farklılıklara saygı ve ortaklıkların açığa çıkarılması, halkların ve hatta küresel barışın sağlanabilmesinin anahtarıdır.

Kaynakça

Yazılı Kaynaklar

Acıpayamlı, O. (1961). *Türkiye'de doğumla ilgili adet ve inanmaların etnolojik etüdü.* ATAÜNİ Yay.

Aça, M. (2001). Türk halk geleneğindeki doğum sonrası uygulamalara bir örnek: Tuzlama. *Milli Folklor Dergisi*. 53, 93-100.

Aktaş, E. (2011). *Hakas destanları-3 Han Orba.* Türk Dil Kurumu Yayınları.

Arasan, İ. (1986). *Çatalca belgeseli*. Çatalca Belediyesi.

Arı, K. (2000). *Büyük mübadele-Türkiye'ye zorunlu göç (1923-1925),* Tarih Vakfı Yurt Yayınları. (2. Baskı)

Aysal, N. (2015). Türk-Rum nüfus mübadelesi: Ortodoksların Anadolu'dan zorunlu göçü. *VII. Uluslararası Canik Sempozyumu'nda sunulan bildirileri içinde,* Erişim Adresi: http://acikarsiv.ankara.edu.tr/browse/32869/ T%C3%BCrkRum%20N%C3%BCfus%20M%C3%BCbadelesi%20Ortodokslar%C4%B1n%20Anadolu%E2%80%99dan%20Zorunlu%20G%C3%B6%C3%A7%C3%BC.pdf?show) Erişim tarihi: 02.03.2024.

Coşkun, Z. (2019). Oryantalizmi doğuran iki başkent: İstanbul – Paris. *MSGSÜ Sosyal Bilimler Dergisi.*3(20), 312-331.

Çatalca'da Geçmiş Muzika Hayatından: Oktay Güldüren. (ty). Erişim Adresi: http://www.musikidergisi.net/?p=2182. Erişim Tarihi: 20.03.2024.

Çatalcalıları Koruyan Tılsımlı İki Taş Yazıt. (2014). http://gercekyayincilik.com/forum/ Erişim tarihi 18.11.2014.

Değirmenci, Y. (2015). *Korku Üzerine.* http://blog.milliyet.com.tr/korku-uzerine/Blog/?BlogNo=13303. Erişim Tarihi. 26.04.2015.

Erdal, İ. (2015). *Nüfus değişiminde mübadillerin uyum süreci ve sosyo-ekonomik değişimdeki rolleri.* Erişim tarihi: 15.02.2019. Erişim Adresi: http:// www.ayk.gov.tr /wp-content/ uploads/2015/01/

Erkoç, H. İ. (2016). Attila'nın 447 yılı Balkan seferi. *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Uluslararası Balkan Tarihi ve Kültürü Sempozyumu* bildirileri içinde, 60-87.

Eroğlu, A. H. (2017). *Halk inanışları el kitabı.* Grafiker Yayınları.

Güldüren, O. (2010). *Bir zamanlar Çatalca.* Sena Matbaacılık.

Güldüren, O. (2014). *Çatalca: Samiotisa Samiotisa.* Heyamola Yayınları.

Gürçay, S. (2019). Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde Çatalca. *Uluslararası Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*. 2(3), 135-145.
index.php?topic=22862.0;wap2. Erişim Tarihi. 18.11.2014.

Haslok, F. R. (2000). Bektaşîlik tesirleri. MEB.

İstanbul Çatalca İlçesi kültür ve tabiat varlıkları envanteri. (2019). İstanbul Büyükşehir Belediyesi.

Kahraman, S. A. & Dağlı. Y. (2006). *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: Konya-Kayseri-Antakya-Şam-Urfa-Maraş-Sivas-Gaze-Sofya-Edirne.* 3(2). (1. baskı). Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık.

Kalieva, K. & Gümüş, Ş. (2021). *Narikbay destanı (metin-aktarı-inceleme).* Paradigma Akademi Yayınları.

Karaağaç, G. (2009). *Dil, tarih ve insan.* Kesit Yayınları.

Keskin, İ. (2015). *Din-kültür ilişkisi.* Gece Kitaplığı.

Marshall, G. (1999). *Sosyoloji sözlüğü.* O. Ahınkay & D. Kömürcü (Çev). Bilim ve Sanat Yayınları.

Özbolat, A & Macit, M. (2016). Kimlik ve din, A. Özbolat & M. Macit, (Ed). *Dini grup Kimliği: Kimlik ve Dini Aidiyet* içinde.(s.41-64). Karahan Kitabevi.

Özdemir, N. (2006). *Cumhuriyet dönemi Türk eğlence kültürü.* Akçağ Yayınları.

Öztürk, A. & Ilgın R. ve diğ. (2005). *Çatalca.* Çatalca Kaymakamlığı.

Şenel, S. (2011). *İstanbul çevresi alan araştırmaları.*1. (2. baskı). Kayhan Matbaacılık.

Sepetçioğlu, T. E. (2014). İki tarihsel eski kavram, bir sosyo-kültürel yeni kimlik: Mübadele nedir, mübadiller kimlerdir?. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi.* 180. 49-04.

Şişman, B. (2000). Anadolu'da yaşayan halk inançlarının menşei üzerine bir araştırma. *Türk Kültürü Dergisi.* 38 (448), 472-478.

Tanyu, H. (2007). *Türkiye'de adak ve adak yerleri.* Elips Kitapları.

The Cave of the Hand, (2015). http://www.donquijote.org/culture/argentina/places/parks/cave-of-the-hands. Erişim Tarihi. 21.03.2015.

Tülü, B. (2021). *Balkan Bektaşileri.*Urzeni Yayınevi.

Uzunçarşılı, İ. H. (1988). Osmanlı tarihi. C. 1. Türk Tarih Kurumu.

Wein, H. (1959). *Tarih, insan ve dil felsefesi üzerine alti konferans*. İ. Tunalı (Çev), İstanbul Matbaası.

Yıldırım, R. (2019). *Hacı Bektaş Veli'den Balım Sultan'a Bektaşiliğin doğuşu.* İletişim Yayınları.

Yıldırım, R. (2020). *Aleviliğin Doğuşu: Kızılbaş sûfîliğinin toplumsal ve siyasal temelleri 1300–1501.* 3. b. İletişim Yayınları.

Yılmaz, C. (2017). *Çatalca patriyotlarının halkbilimsel açıdan incelenmesi.* [Yüksek lisans tezi]. Trakya Üniversitesi.

Sözlü Kaynaklar

Tablo 1: Kaynak Kişiler

KK[1] numarası	**Adı soyadı**	**D. tarihi ve yeri**	**Tahsili/ mesleği**	**Mülakat tarihi**
KK1	Ahmet Rasim Yücel	1956, Çatalca	Üniversite/ 2011 yılı Çatalca Kültür ve Turizm Derneği'nin kurucusu. 2011–2014 yılları Çatalca Kent Konseyi Başkanı. 2014 yılı BEDAŞ Çatalca İşletmesinin sorumlusu,	2014
KK2	Alper Davulcu	1992, Çatalca	İşçi	2014
KK3	Cemalettin Ersoy	1941, Elbasan	İlkokul, Emekli	2014

[1] KK: Kaynak Kişi

KK4	Emre Toker	1983, Çatalca	Lise, Muhasebeci ve Tarih ve Kültür Araştırmacısı	2014
KK5	Eyüp Özen	1963, Elbasan	Lise, Elbasan köyü muhtarı	2014
KK6	Numan Toker	1946, Çatalca	İlkokul, Halk oyunları öğretmeni. TRT Çatalca Kültür Kaynak Kişisi	2014 2015
KK7	Şenol Yaman	1964, İnceğiz	Üniversite, İnceğiz köyü eski muhtarı, mühendis	2014
KK8	Turhan Uçar	1963, Çanakça	Üniversite, Tarih Öğretmeni. Tarih ve Kültür Araştırmacısı	2014
KK9	Müge Toker	1984, Kırklareli	Üniversite, Çatalca Mübadele Müzesi Müdürü	2014